

ILLYÉS GYULA

Őrszemként az éjben

*Apró, de szívós fájdalmak az ínnyben,
a légsőben, az agyban, az emésztés
bozótosában. Bozótosokból
ellenséges előőrs üti ki így a fejét,
szétkémlélődve, kitörhet-e már
— ami lapulva odagyűlt — a teljes hadsereg: a rák,
az agyvérzés, a harmadik, a már halálos szívroham.
Apró, de szívós fájdalmi közepette az agg
örtálló katonaként fülel és
vak éjben meredő őrszemként figyel és
sötét erdő éjében meredő
őrszemként a csupa halk neszezésű
erdő csupa csöndjében. Magukra hagyottan,
úgy lehet hogy már örökös ottfeledésben
fülelnek az aggok, hogy bizonyost
tudjanak meg a veszélyről, az értelem és érzelem
nélkül (de mégis cinkosan)
hunyorgó csillagok alatt s jelentsenek —
de kinek is olyannak,
aki mást is tud, mint tovább jelenteni?*

Az út szegélyén

*Semmi főt nem húznak úgy le a gondok
s nem bólogtatnak úgy meg, hogy bizony ez az élet,
mint legelőről hazabaktató
háziállatainkét, főleg alkonyatkor.
Lépést tartva velük az út szegélyén
megtágul — fölhígul — előre-hátra néha
az idő, határtalanul. Így oly közelien
hogy már-már visszanezünk: az iménti domb mögött
bórsátrasan, juhnyájasan
Lábán és Izsák korszaka maradt el,*

az előbbi hegy túlfelén pedig az, amidőn még
nem rabunk volt a mélyérzésű ló,
majd még arrébb, midőn
beszélő társunkként a szilfa
susogott megszívlelendő tanácsot.
Hogy előre pedig?

Mintha hígulna
az a teher is, a jövőé. Főt-ejtegetve
hogy „hát bizony” és nemegyszer mosollyal
fordulunk be a nagy udvar-kapun,
melyet a gyermek is kitár.

A tettes

1

Minden tárgy egy picit óra. Egy málnaszem éppúgy jelzi egy-egy nap elmúlását, akár egy torony. Egy kenyérmorzzában éppúgy benne feszül az éjjeltől éjjelig lejáró huszonnégyes egység, akár egy gondosan fölhúzott Omegában. A kavicsban is rugó működik, csak erősebb járatú. Példa rá a márványszobor: évezredekig elkettyeg, igaz, olyan halk ütemben, mely már csak szemmel követhető. Így is megállapíthatjuk, mégpedig évezredekre visszamenőleg percnyi pontossággal, mikor húzták föl egy Ramszesz vagy egy elfeledett Tang-Csin szobájában.

2

Az időnek tehát nincs lakása. A tárgyokban vonja meg magát. Semmi-képp se másként, mint a kukac a cseresznyében, a szű a szemöldökfában. Azaz nem mint lakó; hanem mint élősd.

Helyesbítünk. Idő önmagában nincs is; sose volt. Így sose lesz. Az idő a tárgyak betegsége. Róluk harapódzott át reánk, élökre. Minden ragály a frissen megfertőzöttek közt pusztít leghevenyebben. Van vajon remény, hogy valaha mikor (mint valaharég) ellenállóbbak leszünk a fertőzéssel szemben? A különbség a tárgyak és az élők között: másképp védekeznek a rontás ellen.

A világűr csendjében — a teremtés elmebajos szótlanságában — mi, emberek is csak ilyenféle időmérők: időellenállók vagyunk, máris dicsérendő tartósággal a túró és a piramisok között. Ez nem csüggesztő; bátorító. Hozzásegít annak a magányossági érzésnek a leküzdéséhez, ami az emberiségre szakadt — eddig föl nem mért pusztítást okozva — és szakad szünetlenül, hol hetes eső, hol világvégkezdő hegyomlás sötét óráit idézve tudatunkba mindazóta, amióta egy gyermeki hiedelem végleg eltűnt a képzelet zsinórpaddlásán. Hogy mindezeket a rugókat valami atyai kéz húzza föl.

4

Atyánk nincs, ám testvérünk — velünk egysorsú — az rengeteg. Csak meg kell találnunk, ami rokonít. De önzetlenebbül, tágabban! Új helyezkedést kell keresnünk, új családkört? Nem; csak föl kell, el kell ismernünk újból régi jó rokonainkat, akiket hajdan letagadtunk holmi Zeuszok felé ácsingózva. Holott ők még a legjobb társaság számunkra ebben a hideg semmiben, ami az idő s ami — most már látjuk — mégis a legalóságosabb haza. A legközösebb! Több lenne a tanácsadónk, a kalauzunk, mint sejtettük, valaha, annak a régi hiedelemnek a gögijében. A világ testvéribb — népesebb — mint föltételeztük. Hisz a mi szívünkben sem az idő jár. Hanem csak egy betegség. A ketyegő halál.

Ha a lélek fötulajdonsága, hogy örökidejűsége áhít, mindennek, ami érzékelteti ezt az örök időt, köze van a lélekhez, ez csak természetes. Innen tekintve vajon ki győzi inkább az időt: Caligula-e, vagy a lova, vagy a tíz csöbör méreg, amit áldozataival az igényes császár megitatott, vagy éppen soggal áldozatai? Ennek akarata, annak okozója, amannak ereje az áldozatoknak rettegése volt.

Azzal jár, azaz hozzá tartozik, és attól jár, vagyis annak erejével mozog: a kettő közt a különbség nem csak a szótárban — minden nyelv szótárában — árnyalati. Valóságosan is. A vaj attól jár és azzal jár, sőt azzal jár le, hogy avasodik, az arc, hogy ráncosodik, a költészet, hogy ünnepi lesz, a szerelem, hogy beteljesedik s hálából el akar múlni.

A dobozban szikkadó cipőkrém épp oly viszonyban van a halhatatlansággal, mint a sarkcsillag. Más-más grádicson? Épp csak ebben — a dolgok, a tárgyak, a jelenségek viszonyában — kell rendet teremtenünk, s máris kezd alakulni egy új harmónia.

Rendet teremteni? Meglátni először is a rendet!

Tíz mondatban az olvasó elé helyezzük azt a legalább tízezer bölcseleti műből fölterebélyesedett elméletet, a mind a mai napig a legésszerűbbet annak bizonyítására, hogy van rend, azaz halhatatlanság. Hogy órarendszerünket személyes szándék húzta föl.

A tétel Szent Tamástól ered. Eszerint a tárgyakban végbemenő minden változás külső behatás eredménye. Minden behatás föltételez természetesen egy előző behatást. Ezek sorozata pedig szükségszerűen egy olyan változás-elődézöt tételeztet föl, amely úgy oka minden változásnak, hogy maga már nem változik. Nem lehet ez tehát sem afféle szem a láncon, sem holmi időbeli kiindulópont. Mert hisz akkor is még az volna, mint a többi. Más fajta külsőből kell ezekre hatnia. A véges, változó létrenden kívül pedig ilyen eredménnyel csak egy nem-véges, egy nem változó ható — vagyis teremtő — erő működhet.

A falatnyi fagyalton át tehát, melynek lágy megroskadásán lenyelte előtt egy pillanatra megállt a szemünk, a Teremtő trónusához száguldhat a tekintet.

Magára adó, fölnőtt embert zavarba ejt bármily ilyen Első Atya későbbi fölfedezése. Mintha már férfikorba jutott törvénytelen gyermek ajtaján kopogtatna valaki éjszaka, viharban: *Én nemzettelek!*

Vagyis azért tartasz igényt a földélre, melyet én készítettem? Sőt azért akarsz ura lenni? Késő. Bárhonnan kerültem is ide, itt már én vagyok a gazda.

Rég többet tudva, mint te.

A társaimtól.

Rég nem tőled remélve védelmet.

A társaimtól.

A tárgyak közt foglalni megfelelő helyet nem lefelé haladás a lépcsőn; nem lefokozás. Ez a szerénynek tetsző helyünkre húzódás óriási térhódítás. Megvethetjük a lábunk; az alakítható sárban, e kemény talajon.

A továbbiakról legközelebb.

